کتاب کار و تمرین فارسی هفتم

امید میرحسینی - محمد میرحسینی

با نام خدا

مقدمه:

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه برنگذرد

چی شد که ما به فکر تألیف مجموعه کتاب‌های کار و تمرین فارسی افتادیم؟

داستان از زمان مدرسه رفتن خودمون شروع شد. اون موقع‌ها اگر می‌خواستی یه درسی رو خوب یاد بگیری تقریباً هیچ کتابی، غیر از کتاب درسی در اختیارت نبود.

درس فارسی یه درس پرچالش و گسترده است که برای مهارت توی اون علاوه بر خواندن و نوشتن باید کلی نکات ادبی و دستوری مختلف یاد بگیریم که اگر مؤلفان کتاب درسی می‌خواستن تمرین‌های لازم رو تو کتاب بیارن، فکر کنیم یه چند صد صفحه‌ای می‌شد!

هدف کلی کتاب‌های کار و تمرین تسلط کامل شما به مفاهیم کتاب درسیه. البته در این مجموعه از کتاب‌ها یه قسمت‌هایی هم برای دانش‌آموزای سخت‌کوش و متفاوت آورده شده.

با مطالعهٔ قسمت‌های بیشتر بدانیم و حل پرسش‌های مبتکرانه شما می‌تونید به یه دانش‌آموز فوق‌العاده تبدیل بشید.

هر فصل کتاب براساس موضوع‌بندی کتاب درسی تفکیک شده و هر درس اون شامل قسمت‌های زیره:

۱ واژه‌نامه
۲ تاریخ ادبیات
۳ دانش ادبی و زبانی
۴ سؤالات تشریحی
۵ بیشتر بدانیم
۶ پرسش‌های مبتکرانه
۷ آزمون‌های میان‌ترم و پایان‌ترم

زحمت تألیف این کتاب رو آقایان امید میرحسینی و محمد میرحسینی کشیدن و ناظر علمی اون خانم زینب عرب بوده.

در پایان جا داره از کادر فنی و بچه‌های تایپیست و طراح هم تشکر کنیم.

خانم‌ها فرشته کلاهی حشمت (تایپیست)، سپیده خداوردی (صفحه‌آرا)، سارا لطفی‌مقدم و بهاره خدامی (گرافیست)، زهرا گودرز، رضیه صفریان و سپیده رشیدی (طراح جلد) و لیلا مهرعلی‌پور (مسئول فنی) که اگر نبودن مطمئناً کتاب‌ها، به این کاملی و خوبی طراحی نمی‌شد.

همین‌طور آقای هادی عزیززاده دبیر محترم مجموعه که یه عالمه در پیشبرد کار به ما کمک کردند.

انتشارات مبتکران

فهرست

عنوان | صفحه

فصل اول: زیبایی آفرینش

درس اول (زنگ آفرینش) ۸
- کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۱
- آرایه‌گاه ۱۲
- اندیشگاه ۱۳
- پرسش‌های مبتکرانه ۱۴

درس دوم (چشمهٔ معرفت) ۱۷
- کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۹
- آرایه‌گاه ۲۰
- اندیشگاه ۲۱
- پرسش‌های مبتکرانه ۲۲

فصل دوم: شکفتن

درس سوم (نسل آینده‌ساز) ۲۶
- کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۲۸
- آرایه‌گاه ۳۰
- اندیشگاه ۳۱
- پرسش‌های مبتکرانه ۳۲

درس چهارم (با بهاری که می‌رسد از راه / زیبایی شکفتن) ۳۵
- کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۳۷
- آرایه‌گاه ۳۹
- اندیشگاه ۴۰
- پرسش‌های مبتکرانه ۴۳

فصل آزاد

درس پنجم (ادبیات بومی ۱) ۴۷

آزمون میان ترم نوبت اول ۴۹

فصل سوم: سبک زندگی

درس ششم (قلب کوچکم را به چه کسی بدهم؟) ۵۴
- کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۵۶
- آرایه‌گاه ۵۸
- اندیشگاه ۵۹
- پرسش‌های مبتکرانه ۶۰

درس هفتم (علم زندگانی) ۶۳
- کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۶۵
- آرایه‌گاه ۶۷
- اندیشگاه ۶۸
- پرسش‌های مبتکرانه ۷۰

درس هشتم (زندگی همین لحظه‌هاست) ۷۵
- کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۷۷
- آرایه‌گاه ۷۹
- اندیشگاه ۸۱
- پرسش‌های مبتکرانه ۸۳

آزمون نوبت اول ۸۷

فصل چهارم: نام‌ها و یادها

درس نهم (نصیحت امام (ره)، شوق خواندن) ۹۲
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۹۴
ـ آرایه‌گاه ۹۶
ـ اندیشگاه ۹۷
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۹۹
درس دهم (کلاس ادبیات، مرواریدی در صدف، زندگی حسابی، حساس فرزند انقلاب) ۱۰۳
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۰۶
ـ آرایه‌گاه ۱۰۹
ـ اندیشگاه ۱۱۱
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۱۱۳
درس یازدهم (عهد و پیمان، عشق به مردم، رفتار بهشتی، گرمای محبّت) ۱۱۷
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۱۸
ـ آرایه‌گاه ۱۲۰
ـ اندیشگاه ۱۲۳
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۱۲۴

فصل پنجم: اسلام و انقلاب اسلامی

درس دوازدهم (خدمات متقابل اسلام و ایران) ۱۲۸
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۳۰
ـ آرایه‌گاه ۱۳۳
ـ اندیشگاه ۱۳۵
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۱۳۷
آزمون میان ترم نوبت دوم ۱۴۱
درس سیزدهم (اسوهٔ نیکو) ۱۴۵
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۴۷
ـ آرایه‌گاه ۱۵۰
ـ اندیشگاه ۱۵۱
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۱۵۲
درس چهاردهم (امام خمینی (ره)) ۱۵۵
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۵۶
ـ آرایه‌گاه ۱۵۹
ـ اندیشگاه ۱۶۰
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۱۶۱

فصل آزاد

درس پانزدهم (ادبیات بومی ۲) ۱۶۵

فصل ششم: ادبیات جهان

درس شانزدهم (آدم آهنی و شاپرک) ۱۶۸
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۷۰
ـ آرایه‌گاه ۱۷۳
ـ اندیشگاه ۱۷۵
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۱۷۶
درس هفدهم (ما می‌توانیم) ۱۷۹
ـ کارگاه (پرسش‌های تشریحی) ۱۸۰
ـ آرایه‌گاه ۱۸۳
ـ اندیشگاه ۱۸۴
ـ پرسش‌های مبتکرانه ۱۸۵
آزمون نوبت دوم ۱۸۸
پاسخ پرسش‌های مبتکرانه ۱۹۱

فصل اول:
زیبایی آفرینش

درس اول

زنـگ آفرینـش

واژگان مهم درس

مونس: همدم، **یار**	**ظلمت:** تاریکی، سیاهی
توفیق: سازگاری	**فروغ:** روشنایی، نور
غوغا: آشوب و فریاد، همهمه	**برخاست:** ایستاد، بلند شد
غلتید: از پهلویی به پهلوی دیگر چرخید	**فارغ:** آسوده، راحت
زنجره: نوعی حشره که از خود صدا تولید می‌کند، سیرسیرک	**طفولیّت:** کودکی، خردسالی
متعبّد: شکرگزار، عبادت‌کننده	**مصحف:** کتاب، کتاب آسمانی، قرآن
خفته: خوابیده، به خواب رفته	

تاریخ ادبیات

حکیم ابومحمّد یوسف نظامی، ۶۱۴/۵۳۰ (هجری قمری)	شاعر نامدار ایرانی معروف به نظامی در شهر گنجه «از شهرهای امروزی جمهوری آذربایجان» به دنیا آمد. داستان‌پردازی در منظومه‌های او به اوج رسید. آثار نظامی عبارتند از: **مخزن الاسرار، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون، هفت پیکر، اسکندرنامه**
خواجه عبدالله انصاری ۴۸۱/۳۹۶ (هجری قمری)	معروف به پیر هرات، در **قرن پنجم در هرات** به دنیا آمد. در جوانی علوم دینی و ادبی را فرا گرفت. به عربی و فارسی شعر می‌سرود. **نثر خواجه عبدالله آهنگین و مسجّع** است. از آثار او می‌توان به **مناجات‌نامه و الهی‌نامه** اشاره کرد.
شیخ محمود شبستری وفات (۷۲۰ هـ . ق)	از عارفان مشهور **قرن هشتم** و از علما و فضلای تبریز است که نوشته‌ها و سروده‌هایی در زمینهٔ **عرفان اسلامی** دارد. معروف‌ترین اثر شعری او مثنوی «**گلشن راز**» است که در آن به بیان معارف عرفانی، از طریق ذکر تمثیلات و حکایات مختلف، پرداخته است.
قیصر امین‌پور	**استاد دانشگاه و شاعر** معاصر، در سال ۱۳۳۸ در گُتوند خوزستان متولّد شد. وی از شاعران موفّق پس از انقلاب اسلامی به شمار می‌آید. از آثار او می‌توان در **کوچهٔ آفتاب، تنفّس صبح، مثل چشمه مثل رود، به قول پرستو و آینه‌های ناگهان** را نام برد. دریغا که این استاد و شاعر خوش‌نام، به ناگهان و زود چشم از جهان فرو بست؛ وی در پاییز ۱۳۸۶ وفات یافت.

دانش‌های زبانی و ادبی

جمله: واژه یا مجموعه‌ای از واژگان به هم پیوسته است که پیامی را از گوینده به شنونده منتقل می‌کند.

مثال

- رفتم.
- مهران، درس‌هایش را خواند.
- امروز تمامی مدارس کشور تعطیل هستند.
- صبح یک روز نوبهاری بود.

اصلی‌ترین قسمت یک جمله، فعل است و معمولاً با حذف فعل، معنای جمله دیگر کامل نخواهد بود.

گاهی جملات از یک واژه تشکیل می‌شوند. در این‌صورت، آن واژه معمولاً فعل است.

مثال نشستم

شمارش جمله: یکی از راه‌های تسلّط به دستور زبان فارسی، شمارش درست تعداد جمله‌های یک بیت یا عبارت است.

برای شمارش تعداد جمله‌ها به سه مورد توجّه می‌کنیم:

۱ **فعل‌ها:** هر جمله یک فعل می‌پذیرد؛ بنابراین برای شمارش جملات یک بیت یا عبارت، می‌توانیم تعداد فعل‌های آن را شمارش کنیم.

مثال

بچّه‌ها گرم گفت‌وگو بودند.

جمله: بچّه‌ها گرم گفت‌وگو بودند. — فعل: بودند

رو سر بِنِه به بالین، تنها مرا رها کن.

جمله: رو — فعل: رو
جمله: سر بِنِه به بالین — فعل: بِنِه
جمله: تنها مرا رها کن — فعل: کن

۲ **فعل‌های حذف شده:** عبارت زیر را بخوانید:

یکی را گفتند: عالم بی‌عمل به چه ماند؟ گفت: به زنبور بی‌عسل.

در این عبارت فعل جملهٔ آخر حذف شده است. (به زنبور بی‌عسل ماند.)
گاهی اوقات برای جلوگیری از تکرار و حفظ زیبایی سخن، فعل جمله حذف می‌شود.

انواع حذف فعل:

حذف به قرینهٔ لفظی: در این نوع از حذف فعل، برای جلوگیری از تکرار، فعل جملهٔ دوم را حذف می‌کنیم.

مثال مادربزرگ در حرم امام رضا (ع) قرآن می‌خواند و دعا [می‌خواند].

حذف به قرینهٔ معنوی: گاه به دلیل مشخّص بودن معنای جمله، فعل آن حذف می‌شود.

مثال چشمت روشن [باشد].

همه را چشم امید به درگاهِ تو باز [است] و دست نیاز به درگاه تو، دراز [است].

۳ **شبه جمله‌ها:** واژه‌هایی هستند که بدون وجود فعل، معنای کاملی دارند؛ چون از نظر معنایی شبیه به یک جمله هستند.

شبه جمله‌ها به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱) صوت: واژه‌هایی که به بیان عواطف و احساسات انسانی مانند خشم، شگفتی، درد، تحسین و... می‌پردازند.

مثال آخ، آه، به به، وای، آوخ

۲) غیرصوت: واژه‌های کوتاهی هستند که معنای کاملی دارند.

مثال سلام، بله، خیر، آفرین

۳) منادا: هرگاه کسی یا چیزی را مورد خطاب قرار دهیم، مفهوم کاملی را منتقل نموده‌ایم. به همین دلیل منادا یک جمله محسوب می‌شوند.

انواع منادا:

۱ مناداهای بانشانه: گاه منادا همراه با حروف ندا می‌آید.

انواع حرف ندا:
۱ «ای» در ابتدای اسم (ای خدا)
۲ «یا» در ابتدای اسم (یا محمّد)
۳ «الف» در پایان اسم (سعدیا)
۴ «آی» یا «آهای» در ابتدای اسم (آی آدم‌ها)

۲ مناداهای بی‌نشانه: در زبان امروزی از حروف ندا کم‌تر استفاده می‌شود و با تغییر لحن، افراد را مورد خطاب قرار می‌دهیم.
البته نمونه‌های بسیاری از این‌گونه مناداها در اشعار پارسی وجود دارد:

حافظ، از باد خزان در چمنِ دهر مرنج فکر معقول بفرما، گل بی‌خار کجاست؟
منادا

مثال زیر را با دقت بخوانید تا مشخص کردن تعداد جمله‌های یک بیت را بهتر بشناسید:

دل خدایی می‌کند، دلدار را آگه کنید زینهار ای دوستان، جان من و جان شما
۱ ۲ ۳ ۴ ۵

زینهار: شبه جمله / ای دوستان: منادا / جان من و جان شما [باشد]: حذف فعل به قرینهٔ معنوی

یادداشت

کارگاه (پرسش‌های تشریحی)

۱. معنی واژه‌هایی را که زیر آنها خط کشیده شده است، بنویسید.

الف) ای یادِ تو مونس روانم. ____

ب) توفیق ده تا در دین استوار شویم. ____

پ) جهان جمله فروغ روی حق دان. ____

ت) باز هم در کلاس غوغا بود. ____

ث) کاش روزی به کام خود برسید. ____

ج) مصحف عزیز بر کنار گرفته. ____

۲. در هر بیت، یک جفت واژهٔ متضاد پیدا کنید و در جای خالی بنویسید.

الف) ای هست کن اساس هستی / کوته ز دَرَت، دراز دستی

____ ≠ ____

ب) از ظلمت خود رهایی‌ام ده / با نور خود آشنایی‌ام ده

____ ≠ ____

پ) جهان، جمله فروغِ روی حق‌دان / حق اندر وی ز پیدایی است، پنهان

____ ≠ ____

ت) توی گلدسته‌های یک گنبد / روز و شب زائر حرم باشیم

____ ≠ ____

۳. با توجّه به معنی داده شده، املای درست را انتخاب کنند.

الف) بلند شد: ○ برخواست ○ برخاست

ب) آسوده: ○ فارغ ○ فارق

پ) زیارت‌کننده: ○ زاعر ○ زائر

ت) پیام‌آور: ○ پیغمبر ○ پیقمبر

۴. در نوشته زیر که از حکایت «اندرز پدر» آمده است، سه غلط املایی وجود دارد؛ آنها را پیدا کنید و درستِ هریک را بنویسید.

یاد دارم که در ایّام طفولیّت متنبّد و شب‌خیز بودم. شبی در خدمت پدر، رحمة الله علیه، نشسته بودم و همه شب، دیده بر هم نبسته و مسحف عزیز برکنار گرفته و تایفه‌ای گردِ ما خفته ...

____ ← ____ ← ____ ← ____ ← ____ ← ____

۵. در جدول زیر، چهار واژه پیدا کنید که دارای هم‌آوا باشند. سپس معنی خودِ واژه‌ها و هم‌آوای آنها را بنویسید.

م	ت	ه	ی	ف	ا	ق
ا	و	ا	ت	س	ا	ر
ه	ت	س	ا	و	خ	ی
ی	ن	ا	ت	س	ا	ب
ز	ا	س	م	ل	ع	م
ب	ل	ا	غ	ه	ا	م

الف) واژه ← ..... معنی ← .....

هم‌آوا ← ..... معنی ← .....

ب) واژه ← ..... معنی ← .....

هم‌آوا ← ..... معنی ← .....

پ) واژه ← ..... معنی ← .....

هم‌آوا ← ..... معنی ← .....

ت) واژه ← ..... معنی ← .....

هم‌آوا ← ..... معنی ← .....

۶. عبارت‌های زیر را به ترتیب تعداد جمله از بیشتر به کم‌تر شماره‌گذاری کنید.

الف) یک بار دو پرنده غریب آمدند. از گنجشک‌ها بزرگ‌تر بودند و از قُمری‌ها کوچک‌تر. ☐

ب) دلاوران زیادی برای حفظ خاک ایران، جان خود را فدا کردند. ☐

پ) برف که می‌نشست، پیدایشان می‌شد، هوا که باز می‌شد و آفتاب می‌زد، به سوی کوه بال می‌کشیدند. ☐

ت) آنها برای رسیدن به خانه، باید مسیر زیادی را طی می‌کردند اما دیگر توان و نیرویی نداشتند. ☐

ث) هر چه فکر می‌کرد، نمی‌فهمید چه احتیاجی به دیوار هست و چرا پدرش این همه در ساختن آن عجله دارد؟ ☐

۷. در بیت‌ها و عبارت‌های زیر، جمله‌ها را جدا کنید و تعداد جملهٔ هر کدام را بنویسید.

الف) الهی، دلی ده که در کار تو جان بازیم، جانی ده که کار آن جهان سازیم — تعداد جمله: .....

ب) پدر را گفتم: از اینان، یکی سر برنمی‌دارد که دوگانه‌ای بگزارد. — تعداد جمله: .....

ب) گفت: جان پدر! تو نیز اگر بخفتی، بِه از آنکه در پوستین خلق افتی. — تعداد جمله: .....

ت) هم تو به عنایت الهی / آنجا قدمم رسان که خواهی — تعداد جمله: .....

ث) جهان، جمله فروغ روی حق‌دان / حق اندر وی ز پیدایی است، پنهان — تعداد جمله: .....

ج) شبنم از روی برگ گل برخاست / گفت: می‌خواهم آفتاب شوم — تعداد جمله: .....

آرایه‌گاه

۸. درست یا نادرست بودن هریک از عبارت‌های زیر را مشخّص کنید.

	درست	نادرست
الف) در بیت «غنچه هم گفت: گرچه دل‌تنگم / مثل لبخند باز خواهم شد» تشبیه وجود دارد.	☐	☐
ب) بیت «دانه آرام بر زمین غلتید / رفت و انشای کوچکش را خواند» آرایهٔ جان‌بخشی دارد.	☐	☐
پ) بوستان سعدی به نثر است و گلستان به شعر.	☐	☐
ت) مجموعه شعر «به قول پرستو» سرودهٔ قیصر امین‌پور است.	☐	☐

۹. آرایه ادبی جان‌بخشی (تشخیص) را در بیت‌های زیر مشخّص کنید.

الف) باغ سلام می‌کند، سرو قیام می‌کند / سبزه پیاده می‌رود، غنچه سوار می‌رسد

ب) چون وزید از هر طرف باد بهار / گل بخندید و جهان شد بی‌قرار

ب) بگذار تا بگریم چون ابر در بهاران / کز سنگ ناله خیزد روز وداع یاران

ت) ای صبحدم، بین که کجا می‌فرستمت / نزدیک آفتاب وفا می‌فرستمت

۱۰. آرایه ادبی مناسب را برای هر بیت انتخاب کنید، یک آرایه اضافی است.

تشبیه ـ تشخیص ـ کنایه ـ تناسب

بیت		آرایه
جوجه گنجشک گفت می‌خواهم	فارغ از سنگ بچّه‌ها باشم	.....
توی گلدسته‌های یک گنبد	روز و شب زائر حرم باشیم	.....
جهان جمله فروغ روی حق دان	حق اندروی ز پیدایی است، پنهان	.....

۱۱. هریک از آثار ستون «الف» را به پدیدآورنده آن در ستون «ب» وصل کنید.

الف		ب
الهی‌نامه	○	○ نظامی گنجوی
گلشن راز	○	○ سعدی
لیلی و مجنون	○	○ حافظ
بوستان	○	○ شیخ محمود شبستری
		○ خواجه عبدالله انصاری

اندیشگاه

۱۲. معنی بیت‌های زیر را بنویسید.

الف) ای کارگشـای هـر چـه هسـتند　　نـام تـو کلیـد هـر چـه بسـتند

ب) ای هسـت کـنِ اسـاسِ هسـتی　　کوتـه ز دَرَت، دراز دسـتی

پ) جهان، جملـه فـروغ روی حـق‌دان　　حق اندر وی ز پیـدایی اسـت، پنهـان

ت) تـا افـق‌هـای دور کـوچ کـنم　　بـاز پیغمبـرِ بهـار شـوم

۱۳. معنی عبارت‌های زیر را بنویسید.

الف) توفیق ده تا در دین استوار شویم، نگاه دار تا پریشان نشویم.

ب) پدر را گفتم: از اینان، یکی سر برنمی‌دارد که دوگانه‌ای بگزارد.

۱۴. به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

الف) **منظور از واژهٔ «خود» در هر مصراع بیت زیر چیست؟**

«از ظلمـت خـود رهـایی‌ام ده　　بـا نـورِ خـود آشـنایی‌ام ده»

ب) **منظور از «آن جهان» در عبارت «جانی ده که کار آن جهان سازیم» چیست؟**

پ) **«از راه نیفتیم» در عبارت روبه‌رو چه مفهومی دارد؟ «دانایی ده که از راه نیفتیم.»**

ت) **با توجّه به دو بیت زیر، آرزوی معلّم در کلاس جنگل سبز چه بود؟**

«با خودش زیر لب چنین مـی‌گفـت:　　آرزوهایتـان چـه رنگـین اسـت

کـاش روزی بـه کـام خـود برسـید　　بچّـه‌هـا، آرزوی مـن ایـن اسـت»

ث) **با توجّه به عبارت زیر، منظور سعدی از «در پوستین خلق افتادن» چیست؟**

«جان پدر، تو نیز اگر بخفتی، بِه از آنکه در پوستین خلق افتی.»

بیشتر بدانیم

چهارپاره: یک قالب شعری است که در دورهٔ معاصر رواج پیدا کرد و برخی شاعران از آن بهره بردند. «چهارپاره» از چند بخشِ چهارمصراعی تشکیل می‌شود که در هر بخش، مصراع‌های دوم و چهارم هم‌قافیه هستند.

به شکل قرار گرفتن قافیه‌ها در قالب «چهارپاره» دقت کنید:

● _____ _____
● _____ _____
◆ _____ _____
◆ _____ _____

فریدون توللی، فریدون مشیری و ملک‌الشعرای بهار از معروف‌ترین چهارپاره سرایانِ ادبیات فارسی هستند.

(پرسش‌های چهارگزینه‌ای)
مبتکرانه

۱. معنای چند واژه درست است؟

(درازدستی: ستمگری) / (توفیق: موافق) / (ابد: جاودان) /(فارغ: آسودگی) / (متعبّد: عبادت) / (دوگانه: نماز ظهر) /(طفولیت: کودکی)

۱) چهار ۲) سه ۳) دو ۴) یک

۲. معنای صحیح واژه‌های زیر، به ترتیب در کدام گزینه آمده است؟

«مونس ـ فروغ ـ زنجره ـ عنایت»

۱) یار ـ روشن ـ سیرسیرک ـ بخشایش ۲) همدم ـ نور ـ بلبل ـ توجّه
۳) همدم ـ روشن ـ بلبل ـ لطیف ۴) یار ـ نور ـ سیرسیرک ـ احسان

۳. معنی واژهٔ «کام» در کدام گزینه با معنی آن در بیت زیر مطابقت دارد؟

«کاش روزی به کام خود برسید بچه‌ها، آرزوی من این است»

۱) گوهر قیمتی از کامِ نهنگان آرند هر که او را غم جان است، به دریا نرود
۲) سال و مهت مبارک و روز و شبت به خیر بختت بلند و گردش گیتی به کام باد
۳) کام‌ها تلخ شد از تلخی این حلوا عهدها سست شد از سستی این پیمان
۴) چو بیند کسی زهر در کام خلق کی‌اش بگذرد آب نوشین به حلق

۴. در کدام گزینه غلط املایی وجود ندارد؟

۱) یاد دارم که در ایّام طفولیّت، متعبّد و شب‌خیز بودم. ۲) مسحف عزیز بر کنار گرفته و طایفه‌ای گرد ما خفته.
۳) از اینان یکی سر برنمی‌دارد که دوگانه‌ای بگذارد. ۴) چنان خواب قفلت برده‌اند که گویی نخفته‌اند که مرده‌اند.

۵. در کدام گزینه املای واژهٔ مشخّص شده، درست نیست؟

۱) خواستم تا موافقت کنم، موافقت نکردند. ۲) اجازه خواست که عزم سفر دارم.
۳) از جای خواست تا به بدرقهٔ او برود. ۴) التماس کرد و از وی یاری خواست.

۶. با توجّه به معنی، واژه‌های کدام گزینه برای جاهای خالی مناسب هستند؟

«پدربزرگ، ..... این هیئت است. او هر ساله در ماه‌های محرّم و ..... مراسم عزاداری را برگزار می‌کند. او می‌گوید: امام حسین (ع) در کربلا ..... بودند و ناجوانمردانه به شهادت رسیدند. ایشان به خاطر حفظ ارزش‌های اسلامی، جان خود را فدا کردند. ما باید راه و روش امام را در ..... امروز خود به‌کار گیریم.»

۱) پایه‌گزار ـ صفر ـ قریب ـ حیات ۲) پایه‌گذار ـ سفر ـ غریب ـ حیاط
۳) پایه‌گزار ـ سفر ـ قریب ـ حیاط ۴) پایه‌گذار ـ صفر ـ غریب ـ حیات

۷. تمام واژه‌های گزینه‌های زیر به ترتیب با واژه‌های «موضوع، عامل، ارتباط، موقع» هم‌خانواده هستند، به جز گزینهٔ ..... .

۱) وضع، معمول، مرتبط، واقعه ۲) وضعیّت، استعمال، رابطه، مواقع
۳) موضع، تعامل، مربوط، واقعیت ۴) اوضاع، تعلیم، ربط، وقوع

۸. نسبت معنایی میان واژه‌های «فروغ» و «ظلمت» در کدام گزینه دیده می‌شود؟

۱) فارغ و گرفتار ۲) توفیق و سازگاری ۳) غوغا و هیاهو ۴) رهسپار و عازم

۹. شعر زیر از چند جمله تشکیل شده است؟

«با خودش زیر لب چنین می‌گفت: آرزوهایتان چه رنگین است
کاش روزی به کام خود برسید بچّه‌ها، آرزوی من این است»

۱) چهار ۲) پنج ۳) شش ۴) هفت

۱۰. تعداد جملات کدام گزینه نادرست ذکر شده است؟

۱) جوجه‌های کبوتران گفتند: کاش می‌شد کنار هم باشیم (سه جمله)
۲) کاش روزی به کام خود برسید بچه‌ها آرزوی من این است (چهار جمله)
۳) ای نام تو بهترین سرآغاز بی‌نام تو نامه کی کنم باز؟ (سه جمله)
۴) بچه‌ها گرم گفت‌وگو بودند باز هم در کلاس غوغا بود (دو جمله)

۱۱. در کدام گزینه به ترتیب نوع ترکیب‌های زیر درست ذکر شده است؟

«روز نوبهاری ـ پیغمبر بهار ـ زنگ انشا ـ افق‌های دور»

۱) وصفی ـ وصفی ـ اضافی ـ وصفی ۲) وصفی ـ اضافی ـ اضافی ـ وصفی
۳) اضافی ـ وصفی ـ اضافی ـ وصفی ۴) اضافی ـ وصفی ـ وصفی ـ اضافی

۱۲. در گزینه‌های زیر، سروده‌های سهراب سپهری آمده است؛ در کدام گزینه شاعر از آرایهٔ «جان‌بخشی» استفاده نکرده است؟

۱) قبله‌ام، یک گل سرخ / جانمازم، چشمه / مُهرم، نور / دشت، سجّادهٔ من / من، وضو با تپش پنجره‌ها می‌گیرم.
۲) مادرم، آن پایین / استکان‌ها را در خاطرهٔ شط می‌شست. (شط: رود)
۳) من صدای نفس باغچه را می‌شنوم / و صدای ظلمت را، وقتی از برگی می‌ریزد.
۴) من کتابی دیدم / واژه‌هایش همه از جنس بلور / کاغذی دیدم / از جنس بهار.

۱۳. در بیت «غنچه هم گفت: گرچه دلتنگم / مثل لبخند باز خواهم شد» آرایه‌های ادبی ..... و ..... وجود دارد.

۱) تناسب، تضاد ۲) تشبیه، تشخیص
۳) تشخیص، مبالغه ۴) سجع، تضاد

۱۴. کدام‌یک از آرایه‌های ذکر شده در مقابل گزینه‌ها درست نیست؟

۱) برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار (تشخیص)
۲) از ظلمت خود رهایی‌ام ده با نور خود آشنایی‌ام ده (تضاد)
۳) جهان جمله فروغ روی حق دان حق اندر وی ز پیدایی است، پنهان (تشبیه)
۴) توی گلدسته‌های یک گنبد روز و شب، زائر حرم باشیم (تناسب)

۱۵. در کدام گزینه کنایه وجود ندارد؟

۱) کاش روزی به کام خود برسید بچه‌ها، آرزوی من این است
۲) بچه‌ها گرم گفتگو بودند باز هم در کلاس غوغا بود
۳) غنچه هم گفت: گرچه دلتنگم مثل لبخند باز خواهم شد
۴) تا معلّم ز گرد راه رسید گفت با چهره‌ای پر از خنده

۱۶. کدام‌یک از آثار زیر نسبت به بقیه، تقدّم زمانی دارد؟

۱) گلستان ۲) مخزن‌الاسرار ۳) گلشن راز ۴) الهی‌نامه

۱۷. کدام‌یک از گزینه‌های زیر در مورد گلستان درست نیست؟

۱) گلستان علاوه بر دیباچه مشتمل بر هشت باب است.
۲) بعد از گلستان هیچ کس از شیوهٔ نگارش آن تقلید نکرد.
۳) سیرت پادشاهان و فواید خاموشی جزو باب‌های گلستان است.
۴) نثر گلستان، نثری مسجّع است.

۱۸. شعر «زنگ آفرینش» در کدام قالب شعری سروده شده است؟

۱) مثنوی
۲) چهارپاره
۳) غزل
۴) قطعه

۱۹. منظور از واژهٔ «خود» در هریک از مصراع‌های بیت زیر چیست؟

«از ظلمت خود رهایی‌ام ده با نور خود آشنایی‌ام ده»

۱) خداوند ـ انسان
۲) انسان ـ خداوند
۳) خداوند ـ خداوند
۴) انسان ـ انسان

۲۰. کدام گزینه با بیت «جهان، جمله فروغ روی حق‌دان / حق اندر وی ز پیدایی است، پنهان» تناسب معنایی ندارد؟

۱) خرد را نیست تاب نور آن روی برو از بهر او چشم دگر جوی
۲) دیدم گل و بستان‌ها، صحرا و بیابان‌ها او بود گلستان‌ها، صحرا همه او دیدم
۳) اگر آرام در صحرا نشینی همه جا را خداوندت ببینی
۴) به نزد آنکه جانش در تجلّی است همه عالم، کتاب حق تعالی است

یادداشت

درس دوم

چشمهٔ معرفت

واژگان مهم درس

زلال: صاف، گوارا	**یقین:** بدون شک، بی‌گمان
عظمت: بزرگی، بزرگواری	**اعجاز:** کاری شگفت و عجیب انجام دادن، معجزه
مذاب: گداخته شده، آب شده	**وداع:** بدرود، خداحافظی
کردگار: یکی از نام‌های خدای متعال، بسیارکننده	**تلخیص:** خلاصه کردن، کوتاه کردن
خرناسه: صدایی ناهنجار که از گلو یا بینی شخص بیرون آید، خروپف	**قنداقه:** دور پیچ کودک، ملحفه
معطّل: بی‌کار، بی‌فایده	**بغل:** پهلو، کنار
تقلّا: کوشش، تلاش	**قوّه:** نیرو، قدرت
گالِش: نوعی کفش، کفش لاستیکی	**خیز:** برخاستن، جستن
نسیم: باد خنک، باد ملایم	**کشتزار:** زمین زراعت شده، مزرعه

تاریخ ادبیات

علی شریعتی **۱۳۱۲ هجری شمسی**	وی در سال ۱۳۱۲ شمسی در مزینان خراسان به دنیا آمد. در رشتهٔ جامعه‌شناسی و تاریخ ادیان بـه درجـهٔ دکترا دست یافت. کتاب‌های «**فاطمه فاطمه است، کویر، اسلام‌شناسی**» از اوست.
طاهره ایبد **(متولد ۱۳۴۲ هجری شمسی)**	از نویسندگان معاصری است که در ادبیات کودک و نوجوان آثار چشمگیری را خلق کرده است. در زمینهٔ ادبیات کودک و نوجوان دارای آثار است. «**باغچهٔ توی گلدان**» و «**به هـوای گـل سـرخ**» از جملـه آثـار اوست.

دانش‌های زبانی و ادبی

انواع جمله:

در درس گذشته با مفهوم جمله آشنا شدیم و دانستیم که «جمله»، واژه یا مجموعه‌ای از واژگان است که پیام کاملی را از گوینده به شـنونده منتقـل می‌کند. در این درس می‌خواهیم با انواع مختلف جمله‌ها آشنا شویم. جمله‌ها از نظر معنی و مفهوم به چهار دسته تقسیم می‌شوند:

۱) جملهٔ خبری: جمله‌ای است که خبری را به ما می‌دهد.

مثال

ما هفتهٔ آینده به مسافرت خواهیم رفت.　　جز نامِ تو نیست بر زبانم.

۲) جملهٔ پرسشی: جمله‌ای است که چیزی را از ما می‌پرسد. جمله‌های پرسشی به دو شیوه ساخته می‌شوند:

۱) با استفاده از واژه‌های پرسشی (آیا، چرا، کدام، کِی، چگونه، چه، چند)

مثال چرا در این درس نمرهٔ خوبی نگرفتی؟　　بی‌نامِ تو نامه کِی کنم باز؟

۲) با استفاده از لحن پرسشی:

مثال داروهایت را خورده‌ای؟ تو هرگز رسیدی به فریادِ کس؟

۳ جملهٔ امری: جمله‌ای است که انجام کاری را درخواست می‌کند یا دستوری را می‌دهد.

مثال برای آزمونِ فردا آماده باش. جهان جمله فروغ روی حق دان

۴ جملهٔ عاطفی: جمله‌ای است که احساس و عاطفه گوینده را نسبت به چیزی یا کسی بیان می‌کند.

مثال عجب باران زیبایی می‌بارد! آرزوهایتان چه رنگین است!

واژه‌های هم‌خانواده

واژه‌هایی هستند که ریشهٔ مشترکی دارند و معنای آنها هم به یک‌دیگر نزدیک است. به مثال‌های زیر دقّت کنید تا واژه‌های هم‌خانواده را بهتر بشناسید:

- نشر، ناشر، منشور، انتشار (ن ش ر)
- شخص، اشخاص، شاخص، مشخّص (ش خ ص)
- کتاب، مکتب، کاتب، مکتوب (ک ت ب)
- فعل، فاعل، مفعول، فعالیّت (ف ع ل)

نکته

در شناخت واژه‌های هم‌خانواده، ۳ شرط را هیچ‌وقت فراموش نکنید:

۱ سه حرف اصلی مشترک **۲ معنای نزدیک به هم** **۳ ترتیب یکسان قرارگیری حروف**

به سه گروه واژگان زیر توجّه کنید:

الف) عالِم، تعامل، معلّم، علوم

ب) بصیرت، صبور، بصیر، مبصر

ج) حریم، حرمت، رحیم، تحریم

در هر گروه یک واژه با بقیه هم‌خانواده نیست. می‌توانید آن واژه را مشخّص کنید؟ دلیل خود را در یک سطر بنویسید.

کارگاه (پرسش‌های تشریحی)

۱. برای هر واژه یک مترادف و یک هم‌خانواده بنویسید.

واژه	مترادف	هم‌خانواده
عظمت	.....	.....
اعجاز	.....	.....
معصوم	.....	.....
جاذبه	.....	.....
مذاب	.....	.....

۲. با توجّه به معنی، حروف مناسب را در جاهای خالی قرار دهید.

الف) .....لال: گوارا (ز، ذ، ض، ظ)

ب) زم.....مه: نغمه (ز، ذ، ض، ظ)

پ) ا.....توار: محکم (س، ص، ث)

ت) .....فا: پاکی (س، ص، ث)

ث) یـ.....ین: ایمان (ق، غ)

ج) خالـ.....: آفریننده (ق، غ)

۳. در هریک از عبارت‌های زیر، دو غلط املایی وجود دارد؛ آنها را پیدا کنید و شکل درست هریک را بنویسید.

الف) در یکی از سال‌های نوجوانی که کنجکاوی خستگی‌ناپذیری داشتم، برای فراگرفتن و فهمیدن و به ویژه برای کشف کردن سری به طبیعت روستا زدم.

۱) ۲)

ب) قرقه شکوه و اعجاز زیبایی خلقت بودم که ناگهان نوازش لطیف و خنکی را در لای انگشتان پاهای برهنه‌ام احساس کردم.

۱) ۲)

پ) کودکان پرنشاطِ گل‌بوته‌ها و نوجوانان امیدوار زرّت‌ها در گوش نسیم، عامین می‌گفتند.

۱) ۲)

ت) سرهای نهال‌های جوان خیش را به نشانهٔ احترام و وداع با من خم کرده بود و من در آخرین نقطه دید که اندک اندک سحرا از نظرم ناپدید می‌شد، سرم را برگرداندم.

۱) ۲)

۴. در هر گروه، واژه‌ای را که با بقیه هم‌خانواده نیست، مشخّص کنید.

الف) عامل ـ معمول ـ تعلیم ـ استعمال ←

ب) اشتغال ـ اشتعال ـ مشغول ـ شاغل ←

پ) حریم ـ حرمت ـ رحمت ـ تحریم ←

ت) معرفت ـ مرتفع ـ عرفان ـ تعریف ←

۵. در هر بیت، واژه‌های هم‌خانواده را مشخّص کنید.

الف) من نگویم شعر و شاعر نیستم / در میان خلق، ظاهر نیستم

ب) ستاره‌ای بدرخشید و ماه مجلس شد / دل رمیدهٔ ما را انیس و مونس شد

ج) ز مشرقِ سرِ کو، آفتاب طلعت تو / اگر طلوع کند، طالعم همایون است

د) گفتم ببینمش مگرم درد اشتیاق / ساکن شود، بدیدم و مشتاق‌تر شدم

۶. حرف مربوط به هر جمله را در جای مناسب خود قرار دهید.

الف) آیا داروهایت را خورده‌ای؟
ب) درس‌هایت را خوب بخوان.
پ) کوته ز دَرَت، درازدستی.
ج) خِرَد را تو روشن بصر کرده‌ای.

ب) چه هوای آلوده‌ای!
ت) آرزوهایتان چه رنگین است!
ج) مژده دهید باغ را.
ح) در حضرت کریم، تمنّا چه حاجت است؟

خبری	پرسشی	امری	عاطفی
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

۷. درست یا نادرست بودن عبارت‌های زیر را مشخّص کنید.

	درست	نادرست
الف) جمله‌ای که انجام کاری را درخواست می‌کند، جملهٔ خبری است.	☐	☐
ب) واژه‌های «فهم»، «مفهوم» و «تفهیم» هم‌خانواده هستند.	☐	☐
پ) واژه‌های هم‌خانواده، از نظر معنی ارتباطی با یک‌دیگر ندارند.	☐	☐
ت) در عبارت «دانایی ده که از راه نیفتیم» جمله‌های امری و خبری وجود دارد.	☐	☐

آرایه‌گاه

۸. نویسنده در عبارت‌های زیر از آرایهٔ تشبیه بهره برده است؛ مشبّه و مشبّه‌به را در هر عبارت مشخّص کنید. سپس با نظر خودتان دو مشبّه‌به دیگر برای این تشبیه بنویسید.

الف) با نگاه‌های کنجکاوانه و تشنه، به درس بزرگ طبیعت می‌نگریستم.
مشبّه ← ☐ مشبّه‌به ← ☐

این مشبّه را به چه چیزهای دیگری می‌توان تشبیه کرد؟ ← ☐ / ☐

ب) احساس می‌کردم هم‌اکنون چشمه‌های معرفت از درون من سر باز خواهند کرد.
مشبّه ← ☐ مشبّه‌به ← ☐

این مشبّه را به چه چیزهای دیگری می‌توان تشبیه کرد؟ ← ☐ / ☐

پ) نسیم مانند مادری مهربان و آداب‌دان که به کودکان خویش، حق‌شناسی و ادب می‌آموزد، سرهای نهال‌های خویش را خم کرده بود.
مشبّه ← ☐ مشبّه‌به ← ☐

این مشبّه را به چه چیزهای دیگری می‌توان تشبیه کرد؟ ← ☐ / ☐

۹. با توجّه به آرایه‌های ادبی به‌کار رفته در بیت «برگ درختان سبز در نظر هوشیار / هر ورقش دفتری است، معرفت کردگار» جدول زیر را کامل کنید.

آرایه	دارد	ندارد	قسمتی که آرایه در آن به‌کار رفته است.
تشبیه	☐	☐	.....
تشخیص	☐	☐	.....
مراعات نظیر	☐	☐	.....